

14 TEMMUZ KERKÜK KATLIAMI'NIN

TÜRKMEN KİMLİĞİ
AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

“

İngilizler tarafından kurulan Irak Devleti'nin kraliyet döneminde İngiliz işgaline karşı çıkmak amacıyla Kerkük ve çevresinde İngiliz karşıtı ve Türk yanlısı kişiler örgütlenip İngiliz ordusuna karşı faaliyet göstermişlerdir. Bu nedenle Irak Krallığı'nın Türkmenlere yönelik tavrı olumsuz olmuştur.

”

Adil Zineelabdin

Araştırma Asistanı, ORSAM

O smanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından 1921 yılında kurulan Irak Devleti'nde halkın üçüncü en büyük unsuru olan Türkmenlere yönelik birçok katliam yapılmıştır. İngilizler tarafından kurulan Irak Devleti'nin kraliyet döneminde İngiliz işgaline karşı çıkmak amacıyla Kerkük ve çevresinde İngiliz karşıtı ve Türk yanlısı kişiler örgütlenip İngiliz ordusuna karşı faaliyet göstermişlerdir. Bu nedenle Irak Kralı'nın Türkmenlere yönelik tavrı olumsuz olmuştur. İngiliz işgal güçlerine yönelik tavırlarından dolayı Türkmenlere yönelik ilk katliam girişimi 4 Mayıs 1924 tarihinde yaşanmıştır. Bu olay Hristiyan ve Müslüman kavgası şeklinde gösterilmeye çalışılmış; söz konusu olaylarda 50 Müslüman

ve 9 Hristiyan hayatını kaybetmiştir. 1946 yılında ise zor koşullar altında Kerkük'teki petrol ihraç eden şirketlerde çalışan işçilerin grev başlatmasının ardından birçok işçinin tutuklanması olayları derinleştirmiştir. Güvenlik güçlerinin açtığı ateş üzerine çoğunluğu Türkmen olan 20 civarında kişi hayatını kaybetmiştir.

Türkmenlere yönelik gerçekleştirilen 14 Temmuz 1959 Katliamı'nda feci işkence yöntemleri uygulanmıştır. Türkmen yetkililer arabalara bağlanarak caddelerde sürüklenmek suretiyle öldürülmüştür.

14 Temmuz Katliamı

Kraliyet döneminde Türkmenlere yönelik uygulanan siyasetin, 1958 yılında Abdülkerim Kasım önderliğinde gerçekleştirilen Irak Devrimi ile son bulması Türkmenler tarafından umut edilmiştir. Kasım liderliğinde Irak Devrimi'nin başarılı olmasıyla kraliyet döneminde Molla Mustafa Barzani gibi sürgün edilen isimler ülkeye geri dönmüştür. Kasım ile anlaşılan Barzani ülkenin kuzeyine yerleşmiştir. Kraliyet döneminde sürgün edilen Türkmen liderlerinin de Kerkük'e geri dönüşü nedeniyle cumhuriyetin kuruluş yıl dönümünü coşkuyla kutlanmaya başlanmıştır. Öte yandan, Irak ordusu içerisinde ülkenin birliğine inanmayan ve Kerkük'ü kontrol altına almak isteyen subayların varlığına karşı

Kasım hükümeti herhangi bir önlem almamıştır. Bu süreçte Türkmenlerin kutlamalarına Kerkük dışından müdahale eden komünist Kürt milisleri, Türkmenleri kışkırtmak için faşist söylemler kullanmışlardır. Arap milliyetçilerine karşı kurulan ve çoğunluğu komünist olan Halk Ordusu olarak bilinen milisler, Türkmenlerle sürütüşerek sokağa çıkma yasağı ilan etmişlerdir. Daha sonra Türkmenlerin önde gelen isimleri tespit edilmiş, iş yerlerinden ve evlerinden alınarak ailelerinin gözleri önünde öldürülmüşlerdir.

Türkmenlere yönelik gerçekleştirilen 14 Temmuz 1959 Katliamı'nda feci işkence yöntemleri uygulanmıştır. Türkmen yetkililer arabalara bağlanarak caddelerde sürüklenmek suretiyle öldürülmüştür. Tüm bu olaylar Kerkük'te yaşanırken, Kerkük yerel yönetimi ve merkezi hükümet üç gün üç gece boyunca devam eden bu katliama müdahale etmemiştir. Irak güvenlik güçlerine bağlı Kerkük'te bulunan 2. Tümen askerleri katliamı seyretmekle yetinmiştir. Milliyetçilere karşı komünistlerin desteğini elde tutmak isteyen Kasım hükümeti Kerkük Katliamı'na yönelik gereken tavrı göstermemiştir.

Mısır ve Suriye'nin birleşmesiyle kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne karşı Kasım'ın isteksiz davranması sonucu kraliyet rejimine karşı darbe gerçekleştiren Ulusal Subaylar, kendi içinde ikiye bölünmüş; Kasım'a karşı 8 Mart 1959 tarihinde Şefav Hareketi gerçekleşmiştir. Bu süreçte Türkmenlerin önde gelen yetkilileri ve iş adamları tasfiye edilerek, Kerkük başta olmak üzere Irak'taki Türk-

men varlığı hedef alınmıştır. 29 Temmuz 1959 tarihinde Kerkük Katliamı ile ilgili Kasım, "Kerkük Katliamı Irak Devrimi'nin tarihinde siyah bir leke" ifadelerini kullanmıştır. Katliamda Emekli Albay Ata Hayrullah gibi Türkmenlerin önde gelen 25 devlet ve iş adamı sokaklarda sürüklenerek veya kurşuna dizilerek idam edilmiştir. Ayrıca bu katliamda Türkmenlere ait 70 kadar ev yağmalanmıştır. İnsanlık dışı eylemlerle idam edilen Türkmen yetkililerinin birçoğu aile fertleri önünde işkence edilerek öldürülmüştür. Türkmenler, Kasım döneminde bazı kültürel haklar elde etseler de siyasi haklarından mahrum bırakılmışlardır. Örneğin; 1958 Anayasası'nda Irak'ın Araplar ile Kürtlerden oluşan bir devlet olduğuna vurgu yapılırken Türkmenlerden herhangi bir şekilde bahsedilmemiştir. Kerkük'teki Türkmenleri Kerkük'te etkisiz kılmak için ordudaki Türkmen komutanlar emekliliğe sevk edilmiş veya Irak'ın kuzeyindeki uzak köylere nakledilmişlerdir. Buna karşın Kerkük şehir merkezinde ise Türkmenler yerine Kürt, Keldani veya Asuri komünistler kamudaki önemli görevlere atanmıştır.

Emekli Albay Ata Hayrullah

Kerkük Katliamı'nın, Irak'taki Türkmenlere yönelik uygulanan sistematik asimilasyon ve yok etme eylemlerinin planlı bir şekilde başlangıcı olması sebebiyle uluslararası örgütler tarafından "soykırım" olarak kabul edilmesi yönünde Türkmen siyasi partileri ve sivil toplum örgütleri faaliyette bulunabilir.

14 Temmuz Süreci Sonrasında Türkmenlerin Yaşadığı Sıkıntılar ve Çözüm Önerileri

14 Temmuz 1959 tarihli Kerkük Katliamı ilk olmadığı gibi son da olmamıştır. Türkmen siyasi partilerinin Kerkük Katliamı vb. olayları önce Türkmen halkına daha sonra uluslararası topluma anlatması ve tanıtması gerekmektedir. Nitekim ortak tarihî acılar veya olaylar, insanları birbirine bağlayan önemli bağlardır. Ayrıca Kerkük Katliamı ve 2014 yılında Telafer'de Türkmen kadınları ve çocuklarının IŞİD tarafından kaçırılması gibi olaylar, Türkmen siyasi partileri tarafından uluslararası platformlara taşınmalı ve mağdur aileler için gerekli tazminat ve haklar temin edilmelidir. Kerkük Katliamı'nın, Irak'taki Türkmenlere yönelik uygulanan sistematik asimilasyon ve yok etme eylemlerinin planlı bir şekilde başlangıcı olması sebebiyle uluslararası örgütler tarafından "soykırım" olarak kabul edilmesi yönünde Türkmen siyasi partileri ve sivil toplum örgütleri

faaliyette bulunabilir. Bu bağlamda 1959 yılından bugüne kadar yapılan katliamlar, Türkmen avukatları ile Türkmen siyasi partilerin iş birliği neticesinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınabilir.

Irak parlamentosu tarafından 3 Ocak 2016 tarihinde kabul edilen 2016 yılı 2 sayılı Şehitler Kurumu Kanunu'nun şehit tanımını "Baas rejimi tarafından idam edilen ve 2014 yılından sonra IŞİD ile mücadelede hayatını kaybedenler" şeklinde sınırlaması, Türkmenlere yönelik katliamların getirdiği haksızlıkların giderilmesini büyük ölçüde engellemiştir. Bu tanım nedeniyle Baas rejimi öncesi gerçekleştirilen Kerkük Katliamı'nda hayatını kaybeden Türkmenler için şehit hakları tanınmamıştır. Diğer yandan Enfal olayları, Irak Yüksek Ceza Mahkemesi tarafından 3 Mayıs 2011 yılında soykırım olarak kabul edilirken Türkmenlere yönelik yapılan katliamlara yönelik devletin pasif kalması, Irak'ta adaletin eşit bir şekilde dağıtılmadığını göstermektedir. Oysa Anayasa'nın 132. maddesi devletin şehit ailelerine bakmakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. 2006 yılında kabul edilen Rafha Yasası ile Baas rejimi tarafından sürgün edilen Şii Araplara devlet tarafından maaş bağlanmasına karşın 2003 yılı öncesi Türkmenlere yapılan katliamlarla ilgili devletin maddi ve manevi tazminat sağlamaması, eşitsizlik nedeniyle Türkmenlerin Irak Devleti'ne yönelik olan milli şuurunu olumsuz etkileyebilir. Türkmenlere yapılan haksızlıkları gidermek için Irak Türkmen milletvekilleri, 2003 yılı öncesi ve sonrasında katliam-

lara uğrayan Türkmen ailelerine gerekli maddi ve manevi tazminatı sağlamak için Irak parlamentosuna yasa tekliflerinde bulunabilir. Nitekim 2014 yılında 500 ile 600 arasında Telaferli Türkmen'in çıkarılmasına rağmen ve Kerkük'e bağlı Beşir köyünün hem Baas rejimi hem de IŞİD tarafından katliamlara uğramasına rağmen Türkmenlere gerekli tazminat sağlanmamıştır. Ayrıca söz konusu olaylar uluslararası örgütler tarafından gerekli ilgiyi de görmemiştir. Türkmenlerin uğradığı katliamların Türkmen halkı üzerindeki etkisini azaltmak ve mağdurların ailelerine maddi ve manevi tazminat sağlamak için IŞİD'ten kurtulan Yezidilere tazminat sağlanmasıyla ilgili parlamento tarafından hazırlanan yasa tasarısına benzer kanun teklifleri, Türkmen milletvekilleri tarafından Meclis Başkanlığına sunulabilir.

“**Türkmen siyasi partilerinin bir araya gelerek hükümetteki temsililerini güçlendirmeleri Irak'taki varlıklarını açısından zaruridir.**”

Sonuç olarak, eskisine nazaran 2003 yılından sonra bir araya gelebilme ve ortak hareket edebilme fırsatı olan Türkmen gruplar, 14 Temmuz Kerkük Katliamı gibi feci olayların önlenmesi için ciddi anlamda çaba gösterebilirler. Nitekim Türkmen bölgelerini (Kerkük, Telafer, Tuzhurmatu, Dakuk, Amirli, Tazehurmatu ve Karetepe) kontrol etmek isteyen birçok güç bulunmaktadır. Söz konusu hadise, 1959

yılından itibaren Türkmenlerin Irak'taki varlığının hedef hâline geldiğini göstermektedir. Bu da Türkmenlerin daha çok yaşadığı bölgelerin stratejik önemi ve doğal zenginliklerinden kaynaklanmaktadır. Türkmenlerin ayrışmasından ve zayıf örgütlenmesinden yararlanmak isteyen güçler, Türkmenlerin en kırılgan olduğu dönemde Kerkük gibi bölgeleri ele geçirebilir. Bu nedenle Türkmen siyasi partilerinin bir araya gelerek hükümetteki temsililerini güçlendirmeleri Irak'taki varlıklarını açısından zaruridir. Bunun için de kişisel ve parti çıkarı anlayışının ötesinde hareket edilmelidir. Nitekim 2003 yılından itibaren Türkmen halkının gerek yerel gerekse merkezi hükümetteki temsili giderek azalmaktadır. Türkmenlerin merkezi hükümetteki temsilinin Mustafa el-Kazımi hükümetinde ihdas edilen Parlamento İşleri Devlet Başkanlığı ile sınırlı kalmaması için Türkmen siyasi partilerinin birlik sağlayabilmesi önemlidir. Türkmenlerin merkezi hükümet ve yerel hükümetlerdeki temsilini artırmak ve böylece Türkmenlerin gerekli haklarını elde edebilmesini sağlamak için 6 Haziran 2021 tarihinde yapılması planlanan parlamento seçimleri ve yerel seçimlerde Türkmen siyasi partilerinin ortak hareket etmesi gerekmektedir. Ayrıca seçim yasalarında Türkmenlerin Kerkük'te gerçek anlamda yönetime katılmasını sağlayan hukuki güvencelerin sağlanması yönünde Türkmen milletvekilleri çaba gösterebilirler. Aksi hâlde Türkmenlerin Irak tarihi boyunca karşılaştıkları haksızlık ve hukuksuzluğun devam etme riski söz konusudur. ■